

REFLEXIÓK BAKACSI GYULA VITAIRATÁRA

Csató László

tudományos munkatárs, adjunktus,
MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet,
Budapesti Corvinus Egyetem Operációkutatás és Aktuáriustudományok Tanszék
laszlo.csato@uni-corvinus.hu

Egy kutató számára mindig hatalmas megtiszteltetés, ha munkáját sokan olvassák, véleményezik. Talán még nagyobb öröm, amikor egy cikk hosszas eszmecsere, szakmai vitát inspirál. Ezzel a boldogsággal eltele vettem kezembe Bakacsi Gyula, az Országos Tudományos Diákköri Tanács (OTDT) elnökségi tagja, a Közgazdaságtudományi Szakbizottság elnökének replikáját. Valószínűleg nem véletlenül ő reagált, hiszen – többek között – éppen az OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójának harmadik bírálóra vonatkozó szabályozását kritizáltam. A válaszból arra a következtetésre jutottam, hogy nem sikerült elég világosan kifejteni célomat, az olvasó számára talán homályban maradt cikkem fő üzenete. Az alábbiakban tehát megpróbálom az érthetőségre törekedve újra összefoglalni mondandómat, egyben rávilágítani néhány potenciális félreértésre.

1. Cikkem gondolatmenete az alábbi elvet igyekezett követni: először egy motiváló példával figyelmeztettem a problémára, majd két tulajdonságot fogalmaztam meg a harmadik bírálat megléte esetén alkalmazott értékelési módszerre vonatkozóan, végül rámutattam ezek megsértésére néhány, a gyakorlatban használt szabály esetén. A kiválasztott példák

többsége TDK-dolgozatok bírálatával kapcsolatos, de – amint korábban is hangsúlyoztam – bármely más, harmadik véleményt igénylő bírálati rendszerben felmerülhet. Ugyanakkor nem mondtam ki explicit tételt, kizárólag a feltételek megsértésének kérdését vizsgáltam, amihez már egyetlen ellenpélda elegendő.

2. Bakacsi Gyula említést tesz a következtelen szóhasználatról, miszerint egyes helyeken *axiómákról*, másutt a bírálati rendszertől elvárt *tulajdonságokról*, esetleg *feltételekről* szövegek. Szándékom szerint ezeket a fogalmakat, a szóismételek minimalizása céljából, egymás tökéletes helyettesítőjeként használtam, amire azonban kétségtelenül fel kellett volna hívni az olvasó figyelmét.

3. A cikkemben vizsgált követelményeket (A_1 , A_2 , A_2^*) valóban találó Eukleidész párhuzamossági axiómájához hasonlítani, miután – reményeim szerint – mindegyik mögött világos motiváció, a bírálók egyenrangúként kezelése, illetve a végső értékelésnek az egyéni ítéletek függvényében vett monotonitása húzódik meg, ahogy a párhuzamossági axióma szintén erős tapasztalati alapokon nyugszik. Ilyen értelemben nem is szerencsés az axióma elnevezés, mert azt sugallja, mintha pusztán szellemi konstrukciókról lenne szó,

melyek minden negatív következmény nélkül más tulajdonságokra cserélhetők.

4. Ahogy a konklúzióban írtam: „Egy értékelési rendszer jól viselkedőnek nevezhető, amennyiben bármelyik bíráló rosszabb véleménye alacsonyabb (kevésbé szigorúan: nem magasabb) összpontszámot eredményez, valamint a döntés független a bírálók felkérésének sorrendjétől. A második feltételt esetleg lehet vitatni, az első azonban bármely *ügyfélbarát* rendszertől megkövetelhető, véleményünk szerint kikényszerítése jogi úton is elképzelhető.” Tehát a monotonitást (A_2 , A_2^*) fontosabbnak tartom, mint a bírálók sorrendjétől való függetlenséget (A_1).

5. Az A_1 axióma kizárólag arra az esetre vonatkozik, amikor két dolgozatnak egyaránt három bírálója van. A harmadik bírálat meglétének előfeltétele valóban az, hogy az első kettő között jelentős különbség mutakozzon, ez azonban a három pontszám többféle sorrendje esetén is bekövetkezhet. Ha például maximum 30 pontot lehet elérni, és legalább 10-es különbségnél szükséges harmadik bírálatot kérni, akkor A_1 értelmében a 10; 20; 30 pontszámok bármilyen permutációja mellett azonos végső értékelésnek kellene adódnia. Hiszen nem kizárt, hogy a pontszámokat ugyanazon bírálók adták, így egybehangzó véleményük szerint tudományos értelemben egyenértékű munkákról van szó.

6. Az általam megfogalmazott feltételek nyilvánvalóan nem elégségesek egy szabály karakterizálására, egyértelmű meghatározására. Szintén nem foglalkoztam a két- és hárombírálos dolgozatok összehasonlításával, mivel ez, tisztán logikai alapon, a rendelkezésre álló információ különbözősége miatt lehetetlennek tűnik. Azzal azonban nem értek egyet, hogy nyitott maradna a két- és hárombírálos művek összevetése: előbbi esetben

szinte vitathatatlan a számtani átlag alkalmazása, utóbbira pedig több lehetséges szabályt is megadtam.

7. Nem tettem javaslatot az értékelési szabály jogi úton való kikényszerítésére, csupán fel szerettem volna hívni a figyelmet ennek lehetőségére (lásd a konklúzióból vett idézetet a 4. pontban). Teljes mértékben egyetértek Bakacsi Gyulával abban, hogy az értékelés maga nem apellálható. Az értékelési rendszer azonban miért ne lehetne jogi úton megtagadható? Például akkor, ha a végeredmény nem vág egybe a bírálók egyéni véleményéből adódó nyilvánvaló következtetéssel? Esetleg egy olyan közbeszerzési eljárás analógiájára, ahol az ajánlattevő a kiíró által alkalmazott szempontok súlyozását kifogásolja.

8. Cikkem célja részben a döntéshozók „kényszerítése” volt annak kimondására, hogy az általuk választott szabály nem minden esetben teljesíti a megfogalmazott feltételeket. Kétségtelenül ritkán áll elő a vizsgált tulajdonságok előfeltevése, kiindulási pontja, szigorú értelemben véve csak akkor jelentkezik probléma, ha két tudományos munkát ugyanaz a három személy bírál. Bakacsi Gyula említést is tesz a korlátos alkalmazhatóságról, miután a legkritikább esetben fordul elő egy tagozatban két „harmadik bírálatos” dolgozat.

Azonban szintiszta logikai elvek alapján eddig lehetett eljutni. Ez már elegendő ahhoz, hogy pozitív valószínűséggel bekövetkező, nem pusztán elméleti lehetőségként merüljön fel az általam vizsgált tulajdonságok teljesülésének kérdése, amire véleményem szerint a szabályalkotónak *reagálnia kell*. Az Arrow-féle lehetetlenségi tétel sem válik marginális eredménnyé, hiába találunk egy olyan társadalmi választási függvényt, ami diktátormentes, teljesíti az univerzális értelmezési tartomány követelményét és a Pareto-feltételt, valamint

a gyakorlatban elhanyagolható valószínűséggel függ az irreleváns alternatíváktól.

9. Noha cikkemben nem fogalmaztam meg az univerzális értelmezési tartomány követelményét, ismételten felhívom a figyelmet arra, hogy a két közelebbi pontszám elve közvetlenül már csak azért sem alkalmazható, mert nem mindig létezik ilyen pontpár (legyen a három értékelés sorrendben 26; 14; 20).

10. A Bakacsi Gyula által említett elfogultsági posztulátum (nagy értékelési különbség esetén az egyik bíráló elfogult) az általam bevezetett feltételeknél ingatagabb alapokon nyugszik. Honnan tudhatjuk, hogy vannak elfogult, bár nem rosszhiszemű bírálók? Az elfogultság ekvivalens a nagy értékelési különbséggel? Miért ne fordulhatna elő, hogy a bírálók teljességgel egyetértenek a dolgozat érvrendszerében, a szerző által alkalmazott keretrendszerben, a munka tudományos értékében – csupán eltérő skálán értékelnek, máshol helyezkednek el a referenciapontjaik?

Ezért célszerű lenne a posztulátum kettéválasztása: első lépésben arról kell dönteni, létezhetnek-e elfogult bírálók, ezután pedig arról, hogyan azonosítsuk őket. Természetesen kiindulhatunk az értékelési különbségből, ám elég valószínűtlennek tűnik, hogy ebből egyértelműen következtethetünk az elfogultságra, például legalább 20 pontos eltérés esetén teljesen biztosak vagyunk benne, 19-nél viszont még kizárjuk ezt a lehetőséget. Véleményem szerint célszerűbb lenne egy sztochasztikus szabályt alkotni (azaz minél nagyobb a különbség, annál valószínűbb legyen a harmadik bíráló felkérése). Esetleg egy olyan optimalizálási feladatot felírni, ahol adott költségű, valószínűségi változónak tekintett bírálói értékelések esetén kell a lehető legmegbízhatóbb végső értékelésekhez jutni az erre a célra fordítható korlátozott „pénzösszegeből”.

11. Az általam javasolt megoldás, a három bíráló számítani átlaga kétségtelenül nem szünteti meg minden problémát (bár *ingatag-nak* minősítését túlzásnak érzem). Megtörténhet, hogy a háromból két bíráló színvonalasabbnak értékeli egy dolgot, az összpontszám mégis alacsonyabb lesz. De ez ugyanúgy előfordulhat a két közelebbi értékelés figyelembe vételekor. Amennyiben valaki az utóbbi mellett érvelne – a monotonitás megsértésének magyarázata mellett –, olyan példát kellene mutatnia, ahol *vitathatatlanul* jobban teljesít. Visszatérve az euklideszi geometriával való párhuzamra: Bolyai János mesteri módon ismerte fel, hogy a párhuzamossági axióma elvetésével egy teljesen új, logikailag konzisztens rendszer alkotható – ám komoly bajba került volna, ha eredményét a hétköznapi fizikában szeretne volna alkalmazni.

A fentiek alapján a Bakacsi Gyula által vitatott pontokra a következőket válaszolnám:

A végső értékelés meghatározása az általam javasoltak helyett más axiómákra is alapozható – megfelelően indokolva, hogy az én feltételeim miért nem relevánsak.

A bevezetett tulajdonságokkal minden bizonnyal elmentem a tisztán matematikai alapon történő levezetés határáig. Ettől kezdve a döntéshozók értékvalasztásáról van szó, ezért nem fogalmaztam meg bizonyítható állítást.

Az A1 axióma megsértése azt jelentené, hogy két tudományos munka értékelése akkor is különbözhet, ha ugyanaz a három bíráló szakmai szempontból egyenértékűnek nyilvánította azokat.

Nem látom kizártnak az értékelési szabály meghatározásának jogi útra terelését.

Kulcsszavak: *tudományos munka értékelése, harmadik bíráló, axiómák, monotonitás*

Megemlékezés

Életének 95. évében elhunyt Dimény Imre agrármérnök, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. A Széchenyi-díjas tudós 1967 és 1975 között földművelésügyi és élelmiszerügyi miniszter, majd a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetemen 1986-ig rektor, tanszékvezető egyetemi tanár. 2017. március 15-ig, az élettől való csendes és méltóságteljes elköszönéséig pedig példásan, bölcsességgel tevékenykedő professor emeritus.

DIMÉNY IMRE

1922–2017

Nehéz elválni attól a Tudóstól, igaz Embertől, baráttól és mesterünktől, aki meghatározója volt életünknek, szakmai munkánknak, aki mindig hűséges volt önmagához, elveihez és szeretteihez, a magyar vidékhez, a mezőgazdasághoz, a történelemhez, aki az évtizedek sodrásában sziklaszilárdan állt, vagy haladt rendületlenül. Ahogy a francia mondaná: *Vous êtes toujours la même*. Tiszteletreméltó, halk, de határozott szűkszavúságával szolgálta és alakította szűkebb és tágabb környezetét. S ha időről időre nem, vagy kevésbé figyeltek rá, akkor is következetesen kitartott, hiszen az idő őt igazolta, mert a rá nem figyelmet mindig azok sínylették meg, akik így cselekedtek.

Honnan ez a múlhatatlan, örökifjú bölcsesség, pontosság, lényeglátás, emberszeretet-től áthatott őserő? Mindez egy kis erdélyi faluból, kemény dolgozó „Erdély emberek” csa-

ládából gyökerezik, ahonnan a kis patak partjáról eljutott a nagy Duna-mentéig. Képletesen és a valóságban is. Adyval szólva: „az értől az óceánig”.

Dimény Imre, a kiváló tudós és államférfi 1922. augusztus 3-án született Ilyés Anna és Dimény János fiaként Erdélyben, Komollón, a Feketeügy-patak jobb partján, egy kis faluban. A középiskoláit Sepsiszentgyörgyön és Gyergyószentmiklóson

végezte, majd a II. világháború zajos és vérzivataros viharában 1940/41-es tanévben Horthy-ösztöndíjasként érettségizett.

Az édesanyja azt szerette volna, hogy gyógyszerész legyen, ez azonban ösztöndíj hiányában nem valósulhatott meg. Ekkor jelentkezett a kolozsvári gazdasági akadémiára. Kolozsvár mérföldkő Dimény Imre életében. Nehéz anyagi körülmények között végzi el a főiskolát, de találkozik olyan tanárokkal, akik meghatározzák későbbi szakmai életét, és akikre példaképként tekintett: Bíró Gyula, Kuthi László, Kuty Sándor, Göllner (Dohy) János. Volt évfolyamtársaival mindig szoros kapcsolatban maradt. Többen is munkatársai lettek, tartották a barátságot, amely mindennél szentebb volt Imre számára.

Eléri őt is a háború. Rövid ideig (210 napig) katona is volt. *Tudod, a puskagolyókat Barnával a szalmakazlakba löttük ki...* – em-